

بررسی تلمیح به خاطرات مشترک کودکی در شعر دههٔ اخیر ایران

(ص ۱۸۶ - ۱۷۱)

علیرضا رعیت حسن آبادی (نویسنده مسئول)^۱، جواد قاسمیان^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۵/۲

تاریخ پذیرش قطعی: ۹۱/۸/۱۰

چکیده

دوران کودکی دورانی بسیار شیرین است که خاطرات آن تا سالها در ذهن انسان باقی میماند. دورانیست که تجربیات آن تاثیر بسیاری بر زندگی آیندهٔ انسان دارد. از سوی دیگر ادبیات و بطور خاص شعر، یکی از عرصه‌هایی است که میتوان نمود خاطرات دوران کودکی را در آن مشاهده کرد. در این مقاله به بررسی تلمیح (اشاره) به خاطرات مشترک دوران کودکی (سه معیار کارتونهای دوران کودکی، درسهای کتابهای دوران ابتدایی و بازیهای کودکی) در شعر دههٔ هشتاد ایران پرداخته شده است.

سوالات تحقیق

۱. آیا جنسیت در استفادهٔ شاعران در ارجاع به معیارهای سه گانه (کارتونها، بازیها، درسها) تاثیر دارد؟
 ۲. مدل استفاده از معیارهای سه گانه به چه صورت است؟
 ۳. درونمایه‌های اشعار با ارجاعات به این معیارها بیشتر حول چه مسائلی است؟
- مواد و روشها: ابتدا یکصد مجموعه شعر از آثار منتشر شده در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ بررسی گردید که از این میان ۸۱ مجموعه، در آنها حداقل یک مورد اشاره به سه معیار یادشده در بالا وجود داشت. از بین ۸۱ مجموعه، ۴۸ مجموعه شاعر آنها مرد و ۳۳ مجموعه شاعر آنها زن بوده است. تعداد اشعاری که در آنها نمونه‌هایی از ارجاعات وجود داشت، ۱۴۴ مورد بوده است. برای بررسی آماری داده‌ها از آزمون «خی دو» و جدول توافقی (chi-square and crosstabs) و نیز از جدول فراوانی استفاده شد که به وسیله نرم افزار SPSS16 انجام شده اند.

کلمات کلیدی

تلمیح، شعر دههٔ هشتاد ایران، درسهای دورهٔ ابتدایی، کارتونها، بازیها

۱. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سمنان، باشگاه پژوهشگران جوان، سمنان، ایران. ali_rayat2005@yahoo.com

۲. استادیار آمار. دانشگاه دامغان

مقدمه

دوران کودکی یکی از بهترین دورانهای زندگی است که خاطرات آن تا سالها بر ذهن آدمی باقی میماند و تاثیر بسیار زیادی بر آینده انسان دارد.

یکی از مهمترین نیازهای دوران کودکی، بازی است. «بازی جو آسوده و آرامی را فراهم میسازد که کودکان در آن میتوانند راه حل بسیاری از مشکلات را بیاموزند. بعدها هنگامی که کودکان در دنیای واقعی با مشکلات پیچیده‌تری روبرو شوند، یادگیریهایی که در حین بازی رخ داده‌اند، برای آنان مفید خواهد بود.» (هیوز، ۱۳۸۴: ۸۴)

بازیهای کودکی در رشد کودک بسیار تاثیر دارد و علاوه بر آن یکی از نمادهای فرهنگی هر جامعه، بازیهای کودکان آن جامعه است. «بازی تقریباً در تمام فرهنگهای انسانی در گذشته و حال مشاهده شده است. بازی برآستی پدیده‌ای فرهنگی جهانی است. بازی باید برای کودک بسیار جالب باشد، چون حتی در جوامعی که فرصت کمی برای بازی کردن وجود دارد، کودکان از راه ترکیب بازی با کارهای روزمره به نحوی موفق میشوند تا برای آن فرصتی پیدا کنند.» (همان: ۶۸). در یک عبارت میتوان گفت که «بازی برای کودک، وسیله ای جهت کسب تجارب اجتماعی است.» (بوندازنکو و ماتوسیک، ۱۳۷۷: ۷)

یکی از مواردی که در فرهنگ هر کشوری جزو خاطرات مشترک به حساب می‌آید، بازیهای دوران کودکی است.

درسهای دوران تحصیلی ابتدایی

نقش دوران ابتدایی در رشد مفاهیمی که کودک در زندگی روزمره با آنها سروکار دارد بر کسی پوشیده نیست.

درسهای دوران تحصیلی ابتدایی نیز از خاطرات مشترک به حساب می‌آیند. «دوران ابتدایی از تقسیمات تحصیلات رسمی ایران است که آغاز آن از سن شش سالگی میباشد، حداقل تربیت و تعلیمی است که لازمه زندگی در جامعه است. به همین سبب اجباری و رایگان است.» (آموزش و پرورش در ایران، ۱۲) در این تحقیق مقطع ابتدایی شامل نخستین مقطع آموزشی رسمی کشور است که در آن دانش آموزان از سن شش سالگی تا یازده سالگی به مدت پنج سال تحصیل میکنند و در این مقاله تاکید بر درس فارسی این دوره است.

کارتونهای تلویزیونی

یکی دیگر از مواردی که جزو خاطرات مشترک به حساب می‌آید، کارتونهایی است که از طریق تلویزیون برای کودکان پخش میشوند.

شعر دهه هشتاد

شعر دهه هشتاد ایران شعری است که با دوره‌های پیشین شعری تفاوت‌هایی دارد. بارزترین ویژگی شعر دهه هشتاد بیش از توجه به تکنیک، فرم و مفهوم که در دهه‌های پیش برجسته و مطرح بود، توجهی است که شاعران این دهه به خود و مخاطبان کرده‌اند. این توجه باعث ایجاد رویه‌ای معتدل میان جریانهای شعری دهه‌های پیش شده است. رویه‌ای نه آنقدر معناگرا که فرم و تکنیک را از دست دهد و نه آنقدر تکنیک‌گرا که معنا را از دست دهد.

تاکنون تحقیقی در بررسی دوران کودکی بر ادبیات فارسی و بویژه شعر انجام نشده است و این مقاله برای نخستین بار به چنین تلاشی دست می‌زند. در این مقاله به بررسی کارکرد سه معیار بازیهای دوران کودکی، درسهای دوران ابتدایی و کارتونهایی دوران کودکی بر شعرهای چاپ شده در سالهای اخیر پرداخته میشود و اشعار براساس محتوای ارجاعات و نیز مدلهای مختلف استفاده مورد بررسی قرار می‌گیرند. همچنین به بررسی نقش جنسیت در استفاده از این معیارها نیز پرداخته میشود.

در این تحقیق به بررسی تاثیر این سه معیار بر شعر دهه هشتاد ایران پرداخته میشود.

سوالات تحقیق

۱. آیا جنسیت در استفاده شاعران در ارجاع به معیارهای سه گانه (کارتونها، بازیها، درسها) تاثیر دارد؟

۲. مدل استفاده از این معیارها به چه صورت است؟

۳. درونمایه‌های اشعار با ارجاعات به معیارهای سه گانه بیشتر حول چه مسائلی است؟

مواد و روشها

ابتدا یکصد مجموعه شعر از آثار منتشر شده در سال های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ بررسی گردید که از این میان ۸۱ مجموعه، در آنها حداقل یک مورد اشاره به سه آیتیم یادشده در بالا وجود داشت. از بین ۸۱ مجموعه، ۴۸ مجموعه شاعر آنها مرد و ۳۳ مجموعه شاعر آنها زن بوده است. تعداد اشعاری که در آنها نمونه‌هایی از ارجاعات وجود داشت، ۱۴۴ مورد بوده است.

برای بررسی آماری داده‌ها از آزمون «خی دو» و جدول توافقی **chi-square and crosstabs** و نیز از جدول فراوانی استفاده شد که به وسیله نرم افزار SPSS16 انجام شده اند.

نرم افزار SPSS

SPSS یک بسته آماری برای علوم اجتماعی است که مخفف عبارت **Statistical package for social science** است که از پرکاربردترین نرم افزارهاست و دارای محیطی ساده و مناسب است. این نرم افزار «نرم افزاری حرفه ای است و بیشتر در علوم اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد.» (Coakes and others: 2006: viii) و از نام آن نیز کاملاً مشخص است که کارکرد ویژه آن در علوم اجتماعی است (Shavvon and Davenport: 2001: 3).

این نرم‌افزار در ابتدا برای تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در علوم اجتماعی طراحی شد ولی از آنجا که طراحان آن محیطی بسیار ساده و در عین حال کارآمد را برای همه نوع آنالیز آماری تدارک دیده بودند، کم‌کم جایگاه خود را در بین کاربران سایر رشته‌ها پیدا کرد و با افزایش نیاز کاربران این نرم افزار گسترش یافت. اینک محققین و دانش پژوهان در همه حوزه‌ها از روانشناسی گرفته تا مدیریت و جغرافیا و... از این نرم افزار برای تحلیل داده‌های خود استفاده میکنند.

نتایج و تجزیه و تحلیل

در این بخش از مقاله ابتدا به توصیف پخش معیارهای سه گانه در کتابهای مورد مطالعه پرداخته شده و سپس به بررسی تاثیر جنسیت بر استفاده از این معیارها پرداخته شده است.

جدول شماره یک: فراوانی

شرح	فراوانی	درصد فراوانی
کارتونهای دوران کودکی	61.0	42.4
بازیهای کودکی	36.0	25.0
درسهای دوران ابتدایی	47.0	32.6

مندرجات جدول شماره یک نشان میدهد که در اشعار مورد مطالعه و از بین سه معیار مورد نظر، کارتونهای دوران کودکی بیشترین نمود را داشته است و ۴۲ درصد ارجاعات شعری به خاطرات دوران کودکی مربوط به این معیار میباشد. ۳۶ درصد مربوط به بازیهای کودکی و ۴۷ درصد مربوط به درسهای دوران ابتدایی است.

بررسی تأثیر جنسیت

از جمله پارامترهایی که میتواند در بررسی اشعار مختلف مورد بررسی قرار بگیرد، بحث جنسیت شاعر است. اینکه محتوای شعر چه ارتباطی با جنسیت شاعر دارد؟ از سوالهای مهمی است که میتواند در سبک شناسی اشعار مورد استفاده قرار گیرد. این مهم در این تحقیق نیز مورد بررسی بوده است. در این قسمت به وسیله آزمون χ^2 دو بررسی میشود که آیا جنسیت شاعران با میزان استفاده از آیتمهای سه گانه ارتباطی دارد یا نه؟ به این معنا که شاعران زن و مرد چه تفاوت یا تمایزی در استفاده از این آیتمها داشته اند.

آزمون χ^2 دو (chi-square)

آزمون χ^2 یا χ^2 دو یا کای اسکوئر یا کای دو یا کای دو یکی از پرکاربردترین آزمونهای آماری است که در بسیاری از پژوهشها و تحقیقهای علوم اجتماعی استفاده میشود. آزمون χ^2 دو به همراه جدول توافقی بررسی می کند که آیا دو متغیر با هم ارتباط دارند یا خیر؟ بررسی ارتباطات به وسیله آماره χ^2 دو و سطح معناداری انجام میگردد. در آزمون χ^2 دو اگر سطح معناداری از ۰.۰۵ کمتر باشد، فرض استقلال بین دو متغیر رد میشود (یعنی دو متغیر با هم ارتباط آماری معنادار دارند). (اصول و روشهای پیشرفته آماری: ۱۲۱)

جدول شماره ۲: جدول توافقی و آزمون χ^2 دو

گزینه ها	آیتمهای دوران کودکی			آماره χ^2 دو	درجه آزادی	سطح معناداری
	کارتونها	درسهای دوران ابتدایی	بازیها			
زن	20	25	29			
مرد	41	11	18	15.14	2	0.00

با توجه به آماره‌های دو و چون سطح معناداری از ۰.۰۵ کوچکتر است، لذا فرض استقلال بین دو متغیر رد میشود به این معنا که بین دو متغیر ارتباط معناداری وجود دارد. ارتباط معنادار به این صورت تعریف میشود که جنسیت شاعران با انتخاب مضامین ارتباط معناداری دارد. جدول توافقی حاکی از آن است که شاعران زن بیشتر از مردان از آیتمهای «درسه‌ها» و «بازیها» استفاده کرده‌اند و مردان نسبت به زنان از آیتم «کارتونها» بیشتر استفاده کرده‌اند.

در واقع استفاده از آزمون‌های دو تحلیل دقیق آماری مقادیر مندرج در جدول توافقی است. محقق میتواند با دیدن مقادیر جدول توافقی تلویحاً به رابطه بین جنسیت و انتخاب مضامین برسد ولی آزمون‌های دو تحلیلی دقیق و فراتر از حدسیات است.

تحلیل براساس مدل استفاده: استفاده ظاهری و استفاده محتوایی

در بررسی استفاده شاعران از آیتم‌های سه گانه دوران کودکی با دو دسته کلی روبرو هستیم.

الف: شعرهایی که در آنها از محتوا و مفهوم آیتمها استفاده شده است.

به عنوان مثال:

«خبر چون سیل دنیا را گرفته

که دارا رفته سارا را گرفته

خودم را دار خواهم زد یقیناً

دل‌تصمیم کبری را گرفته» (صفربیگی: ۱۳۸۷: ۱۲۴)

شاعر با استفاده از ایهام و درسه‌های دوران ابتدایی به نام «دارا و سارا» و «تصمیم کبری» معنایی جدید آفریده است. در فارسی دارا هم به معنای اسم پسر و هم به معنای «فرد پولدار» میباشد. تصمیم کبری نیز ایهامی شاعرانه دارد که هم به معنای «تصمیم بزرگ و مهم» است و هم اشاره‌ای به درس «تصمیم کبری» دارد که ایهام تناسب است. سیل در عبارت فوق اشاره زیبا دارد به بارانی که در درس تصمیم کبری آمده بود و کتاب درسی کبری را ناقص کرده بود و موجب ناراحتی کبری شده بود. در این شعر نیز، این خبر سیل‌گونه شاعر را غمگین کرده است.

نکته دیگر که شاعر از گذر تصمیم کبری به آن اشاره دارد و بحثی اجتماعی است، خودکشی است که در سالهای اخیر دامن جوانان را گرفته است.^۱ شاعر در لفافه‌ای از شعر

۱. در این زمینه رک: نگاهی بر خودکشی بعنوان یک مشکل اجتماعی

و کودکانه‌ها به آن اشاره‌ای دارد و تصمیم کبرای او همین است. راه حلی که نشان از فضای یاس آور دنیای شاعر دارد. نیز ارتباط کلامی که شاعر بین دارا و دار ایجاد کرده است، زیبا و قابل تامل است.

«بابا آمده

از پشت کوه

با صدای گیسوان کسی در دست

آه ...

خدای زنجیر باف من!

زنجیر منو بافتی؟» (نامدار پور)

در عبارت فوق شاعر با اشاره‌ای که به شکل زنجیرگونه گیسوان دارد و با استفاده از بازی **عموزنجیر باف**، اشاره به ازدواج دوباره پدر دارد که غمی در دل او ایجاد کرده است. در ضمن کلمه «زنجیر» که به نوعی «زن» را تداعی میکند، در بسط این معنا موثر است. ترکیب وصفی «خدای زنجیر باف» اشاره‌ای به قضا و قدر دارد. قضا و قدری که به نظر شاعر، چون زنجیر انسان را به بند کشیده و انسان را از آن راه گریزی نیست. این ترکیب میتواند حامل مفهوم عجز و اعتراض آدمی نیز، نسبت به خدا باشد.

«وقتی آوار گیهای «هاج» همچنان ادامه می‌یابد

از خودم میپرسم:

چند بار جریمه میشوم اگر

دوباره روی پای مادرم

به خواب بروم.» (تورریست عاشق، ۱۵۵)

کارتون «هاج» داستان زنبور آواره‌ای بود که در ابتدای تولد مادر خود را گم کرده بود و دربدر در پی مادر گمشده خویش بود. این آوارگی در شعر فوق مورد استفاده قرار گرفته است.

«چشمای من آهن انجیر شدن

حلقه‌ای از حلقه زنجیر شدن

عمو زنجیر باف زنجیر تو بنازم

چشم من و انجیر تو بنازم

دیوونه کیه؟

عاقل کیه؟

جونور کامل کیه؟» (سلام، خدا حافظ، ۲۹)

در شعر فوق نیز زنجیر عمو زنجیر باف مورد استفاده شاعرانه قرار گرفته است.

ب: شعرهایی که بشاعر در آنها از معیارها استفاده ساختاری کرده است .

مثال:

«همه چیز از سارا شروع شد/ که همانم تو بود /و مثل تو اناری داشت/دانه های انارت
/پیراهن سفیدم را گلدار کرد/و خنده هایت /در ازدحام اولین صف گم شد/و سال بعد/همه
چیز تمام شد/با تصمیم تو برای رفتن/و گم شدن من در ازدحام آخرین صف/بعد که به
خودم آمدم /دیدم تو که کبری نبودی/من که کتاب نبودم/هوا که بارانی نبود.»(همان : ۵۳).
که در شعر فوق شاعر از درسهای «دارا و سارا» و «تصمیم کبری» و المانهای آنان
مانند انار و باران و گم شدن و کتاب، استفاده کرده است.

مثالی دیگر:

«(زنجیر منو بافتی؟)»

کسی به جای کسی نمیبرد

(پشت کوه انداختی؟)

کاش لااقل کسی به جای کسی متولد میشد

(گرگم و گله می برم)

سوار بر این سرسره

به هفت سالگی ام سر میخورم

حالا بعد این همه سال

(آهای آهای من گرگم؟)» (گزیده اشعار، ۵۰)

عبارتهای تیره شده در شعر فوق از دو بازی « عمورنجیر باف» و « گرگم و گله می برم»
گرفته شده است که شاعر تنها از این عبارات استفاده ظاهری کرده است و چینش جملات
شعریش را براساس جملات بازیها قرار داده است.

«کلاغ: پر

کسی که میسوزد کنار بایستد

انگشت : پر

انگشت ، دست، پا، همه جا

شقایق : پر

به شقایق که میرسی بگو : پرپر» (نام ابوالفضل من پاشاست، ۵۰)

در شعر فوق مشاهده میشود که شاعر از مفهوم سوختن در بازی کلاغ پر (به معنی باختن) کارکردی جدید ایجاد کرده است و نیز با استفاده از فرم بازی به روایت شهادت یک شهید پرداخته است.

مثالهایی دیگر:

«باز تکرار میشویم تکرار

گردونه میچرخد و ما گیج میخوریم

اسپند در آتش کنید

هنوز هم به یاد **عموزنجیر باف**

زنجیر خود را با طبل تا پشت کوه فریاد میکنیم

دردا صدای بله نمیشنویم» (میثاق فر، ۱۳۹۰)

«وقتی **حنا** به مزرعهٔ شهر میروند
مادربزرگ و مزرعه را هم صدا بزن»
(از این بهشت موازی، ۱۶۵)

در بیت فوق شاعر از کارتون **حنا دختری در مزرعه** استفاده کرده است.

«آنقدر دیر رسیدی به شب راه آهن که **زدهقان فداکار** بدم می آید» (همان، ۵۱)

شاعر از داستان **ریزعلی دهقان فداکار** استفاده کرده است.

در شعر زیر، شاعر خود را به گالیور و کلمات را به آدم کوچولوهای سرزمین لی لی پوت تشبیه کرده است.

«من خواب بودم و کلمات کوتوله باز

یک یک مرا گره زده بودند و من دراز-

در متن شعر تازه‌ام افتاده بودم آه...

با پلکهای دوخته، اما نه- نیمه باز...»

(مرد بی مورد، ۲۰۶ و ۲۰۷)

استفاده‌ای که شاعر علاوه بر تشبیه مذکور کرده است این است که خود را به این وسیله شاعری دشمن بدی معرفی کرده است و البته در شعر او به فرمان پادشاه تن میدهد و به جزیرهٔ همسایه حمله میکند. البته جزیره‌ای که جزیرهٔ کلمات بدی است.

مثالی دیگر:

« امروز چه داشتیم املاً مثلاً

سارا بنویس آب بابا مثلاً
 املائی تو بیست میشود اما من
 یک قلب کشیده‌ام حالا مثلاً» (باید برای زنبیل ... ۶۴)
 شاعر صرفاً استفاده‌ای ظاهری از عناصر «سارا» و «آب بابا ..» کرده است..

تحلیل آماری

ارتباط بین نوع استفاده از آیتمها و نوع آیتمها، از دیگر مباحثی است که در این تحقیق مورد سوال بوده است
 در این قسمت بوسیله آزمون خی دو χ^2 بررسی میشود که وضعیت استفاده ظاهری و استفاده محتوایی در آیتمهای سه‌گانه به چه صورت است و آیا ارتباطی بین این دو مقوله (آیتمها و نوع استفاده شاعران) وجود دارد یا نه؟

جدول شماره ۳: جدول توافقی و آزمون خی دو

سطح معناداری	درجه آزادی	آماره خی دو	نوع استفاده			
			محتوایی	ظاهری	گزینه‌ها	
0.00	2	50.44	48	13	کارتونها	آیتمهای دوران کودکی
			27	9	درسهای دوران ابتدایی	
			7	40	بازیها	

P<0.05

در جدول شماره ۳، با توجه به آماره خی دو و چون سطح معناداری از ۰.۰۵ کوچکتر است، فرض استقلال (عدم رابطه) بین دو متغیر رد میشود به این معنا که بین دو متغیر ارتباط معناداری وجود دارد. جدول توافقی حاکی از آن است که شاعران آیتمهای کارتون و درسهای دوران ابتدایی را بیشتر از بعد محتوا مورد توجه قرار داده‌اند و آیتم بازیها را بیشتر از بعد ظاهری مدنظر داشته‌اند.

تحلیل براساس محتوا

از بعد دیگر نیز کار شاعران بررسی شده است. استفاده‌ای که شاعران از آیتمهای سه‌گانه کرده‌اند در دو دسته کلی محتوایی جای میگیرد:

الف: استفاده جهت مضامین عاشقانه

مثال:

در شعر زیر شاعر از خاصیت شکل پذیر بودن خمیربازی استفاده کرده است.

«ای عشق اسیر بازیت هستم من

عمری است که گیر بازیت هستم من

هرشکل که خواستی مرا میسازی

انگار خمیر بازی ات هستم من» (گزیده اشعار، ۵۴)

شاعر از نرم بودن خمیر در جهت بیان اراده معشوق و تسلیم عاشق استفاده کرده است که اندیشه‌ای عاشقانه و صمیمی است.

مثالی دیگر:

«من عشق تو را به جان خریدم سارا

دنبال تو تا خدا دویدم سارا

دارا همه انارها را دزدید

من باز به تو دیر رسیدم سارا» (همانجا)

که در شعر فوق شاعر رقیب عشقی را به دارا تشبیه کرده است و معشوقه را به سارا.

میرفت و میخواندند طفلان: «آب - بابا» هی جمله میسازند اکنون با «می آید»
(همه آئینه ها ، ۸۸)

در بیت فوق شاعر با استفاده از درس آب بابا و جمله سازی که از تکالیف کودکان ابتدایی است، به شرح ماجرای به میدان رفتن حضرت ابوالفضل العباس (ع) پرداخته است که کارکردی بسیار هنرمندانه و نو است.

ب: استفاده جهت مضامین سیاسی - اجتماعی

یکی از پرکاربردترین استفاده‌های شاعران از معیارهای سه‌گانه، استفاده‌ای است که در جهت مضامین سیاسی و اجتماعی کرده‌اند. در زیر نمونه‌هایی از این کاربرد آورده شده است:

«تحمل نهنگ هم حدی دارد

این همه دروغ هر معده‌ای را سوراخ میکند

بالا می‌آورد

پینوکیو و دماغش را

و به اعماق اقیانوس میگریزد

حالا از آن همه کدو بر ساحل

پیرمرد هیچ سهمی ندارد

و مگر میتوان با آن شکم گرسنه دعا کرد

پسری از این هیزم بی معرفت سبز شود؟» (تروزیست عاشق، ۱۹۰)

در شعر فوق شاعر از المانهای پینوکیو، دماغ، پیرمرد (پدر ژپتو)، نهنگ و هیزم که در روایت داستان پینوکیو نقش دارند، استفاده کرده و بوسیله آنها به ایجاد معنا پرداخته است و از دروغگویی انتقاد کرده است.

« اما میتوانیم قسم بخوریم که دیگر دروغ نمیگوییم

و باز هم دماغمان درازتر میشود

هی درازتر میشود

و دارکوبها انگار هرگز از سفر دورشان

بر نمیگردند.» (همان: ۱۴۰)

لازم به توضیح است که در داستان پینوکیو هرگاه بخشش فرشته مهربان شامل حال او میگردد، دماغ او به وسیله چند دارکوب کوتاه میشود.

«ما با تو که روبرو شدیم آقا جان

پیش تو بی آبرو شدیم آقا جان

خواندیم تو را و خودمان خوابیدیم

چوپان دروغگو شدیم آقا جان» (گزیده اشعار صفر بیگی)

مضامین اجتماعی

«روز طلوع خورشید

از جیب کودکان دبستانی

روزی که باغ سبز الفبا

روزی که مشق آب، عمومی است

دریا و آفتاب در انحصار چشم کسی نیست.» (آینه های ناگهان، ۱۴)

مشق آب اشاره به اولین درس کلاس اول ابتدایی که نگارش کلمه «آب» را به دانش آموزان می‌آموخت.

«نه سارا بر ترازو می ایستد/ نه دارا / هردو میدوند و رد میشوند / باران میگیرد/ آن

مرد در باران میرسد/ او هم ترازو را نمیبیند و میگذرد/ باد می‌آید/ کتاب ورق میخورد و

بسته میشود/ کتاب و ترازو به زیر بغل/ نه نان / نه آب/ غروب / اندوه به خانه میبرد/

و دستهای کوچکش را در جیب خلوتش پنهان میکند.» (همان، ۱۲۰)

در شعر فوق شاعر از دو درس «دارا و سارا» و «آن مرد در باران» استفاده کرده است و شرح غم انگیز زندگی کودکی را نشان میدهد که کنار خیابان با ترازو و وزن کردن مردم درآمد کسب میکند. اما کسی مشتری او نیست و فقر دامنگیر اوست.

مثالهایی دیگر:

سارا به کوچه گفت که بابا بیاورد (تهران دل من است، ۱۰)	خالی سفره منتظر نان نبود نه
به عکس خواندی: دارا انار سارا، بعد... (مرد بی مورد، ۱۳)	تمام راحت را سطر سطر برگشتی
ده قرن پیش رفته که فردا بیاورد... (زخمه، ۱۷)	ببا قرار بود خدا را بیاورد
گرگی نبود در ده و چوپان دروغ گفت (نخستین کتاب شعر دانشجویان ایران، الهام عمومی، ۳۹۴)	هرچند مشق هر شب ما صادقانه بود
و این هفته هم زیر باران نشستم نیامد (نخستین کتاب شعر دانشجویان ایران، آرش نصرت الهی، ۲۲۱)	شنیدم که آن مرد در زیر باران می آید
سی تا انار بریده با دست تبار قرمز (نخستین کتاب شعر دانشجویان ایران، پرستو شاه محمدی، ۳۹۴)	شاید که راضی نباشد سارا ببیند نوشتم
و گربه می خندد سرد مثل دلکها (فرشته ها خودکشی کردند، ۸۸)	پلنگ صورتی از ماه می رود بالا

رده بندی پرفراوانی ترین آیتمها به صورت جزئی

جدول شماره ۴

موضوع	فراوانی	نام	آیتم
نفی دروغ و دروغگویی	۵	پینوکیو	کارتونها
سرگشتگی و تحمل درد دوری	۳	هاج زنبور عسل	
استفاده ظاهری از داستان	۲	گالیور	
نفی دروغ و دروغگویی	۱۲	چوپان دروغگو	درسها
عاشقانه	۱۱	دارا و سارا و انار	

فداکاری	۷	دهقان فداکار	بازیها
-----	۱۵	عموزنجیرباف	
-----	۱۰	گرگم به هوا	
-----	۸	قایم باشک و کلاغ پر	

نتیجه

الف: دوران کودکی یکی از دوران تاثیرگذار زندگی است که در تمام مراحل زندگی نشانه‌های این دوران هویداست. ادبیات و بویژه شعر، بستری است که خاطرات دوران کودکی در آن بازتاب ویژه‌ای دارد.

ب: کارتونهای دوران کودکی، درسهای دوران ابتدایی (دبستان) و بازیهای کودکی از مواردی است که در شعر شاعران سالهای اخیر ایران به کرات مورد استفاده قرار گرفته‌اند و شاعران با بهره‌گیری از آنها به بیان مضامین پرداخته‌اند.

ج: شاعران زن بیشتر از شاعران مرد از معیارهای «درسها» و «بازیها» استفاده کرده‌اند و مردان نسبت به زنان از معیار «کارتونها» بیشتر استفاده کرده‌اند.

د: بازتاب معیارهای سه‌گانه به دو صورت است.

۱. معیارهایی که محتوای آنان مورد استفاده شاعران قرار گرفته‌اند. مثل داستان «چوپان دروغگو» و کارتون «پینوکیو»

۲. معیارهایی که وجود عناصر شاعرانه در آنها موجب استفاده شاعران از آنها شده است. و شاعران از آن عناصر تنها استفاده ظاهری کرده‌اند. مانند بازی «عموزنجیرباف»

ه: از لحاظ محتوای درونی استفاده‌ای که شاعران از معیارهای سه‌گانه کرده‌اند در دو

دسته کلی جا می‌گیرد:

۱. استفاده جهت محتوای عاشقانه

۲. استفاده جهت مضامین سیاسی - اجتماعی

که کارکرد مضامین سیاسی - اجتماعی بیشتر است.

منابع

۱. آینه‌های ناگهان، امین پور، قیصر (۱۳۸۸)، تهران: افق.
۲. آموزش و پرورش در ایران، معیری، حسن (۱۳۸۶)، تهران: امیرکبیر.
۳. از این بهشت موازی، حسین خانی، حامد (۱۳۸۸)، تهران: تکا.
۴. اصول و روشهای پیشرفته آماری، فرشادفر، عزت الله (۱۳۸۴)، چاپ دوم، کرمانشاه: طاق بستان.
۵. الواح صلح، میرزایی، محمد سعید (۱۳۸۲)، تهران: همسایه.
۶. نخستین کتاب شعر دانشجویان ایران، شاه محمدی، پرستو (۱۳۸۲)، مشهد: جهاد دانشگاهی، صفحه ۳۹۴.
۷. نخستین کتاب شعر دانشجویان ایران، نصرت‌اللهی، آرش (۱۳۸۲)، صفحات ۲۲۱ و ۲۲۲.
۸. نخستین کتاب شعر دانشجویان ایران، عمومی، الهام (۱۳۸۲)، صفحه ۳۹۴.
۹. باید برای زنبیل خالیت شعری بگویم. انصاری، عبدالحسین (۱۳۸۶)، بندرعباس: رسول.
۱۰. تروریست عاشق، شکارسری، حمید (۱۳۸۶)، تهران: تکا.
۱۱. تهران دل من است، آغاسیان، علی اکبر (۱۳۸۷)، تهران: فصل پنجم.
۱۲. روانشناسی بازی، هیوز، فرگاس پیتر (۱۳۸۴)، ترجمه کامران گنجی، تهران: رشد.
۱۳. زخمه، آذرمانی، مریم (۱۳۸۷)، قم: مجنون.
۱۴. سلام، خداحافظ پناهی، حسین (۱۳۹۰)، تهران: داریوش.
۱۵. شعری در مجله الکترونیکی ادبی پیاده رو، نامدارپور، محمدرضا (۱۳۸۹).
<http://www.piadero.ir/portal/index.php?do=post&id=82>
۱۶. فرشته‌ها خودکشی کردند، موسوی، سید مهدی (زمستان ۲۰۰۳)، نسخه الکترونیکی، مانیها.
۱۷. گزیده اشعار. صفربیگی، جلیل (۱۳۸۷)، تهران: تکا
<http://www.ibna.ir/vdcgwz9n.ak9zy4prra.html>
۱۸. مرد بی‌مورد، محمدسعید میرزایی (۱۳۸۸)، کرج: شانی.
۱۹. میثاق فر، سپهر (۱۳۸۲)، برگرفته از سایت زیر:
<http://sherenno.ir/list/%D8%B9%D9%85%D9%88+%D8%B2%D9%86%D8%AC%DB%8C%D8%B1%D8%A8%D8%A7%D9%81.html>
۲۰. نام ابوالفضل من پاشاست، پاشا، ابوالفضل (۱۳۸۲)، شیراز: داستان سرا.
۲۱. نقش بازی در پرورش فکری کودکان، بوندانکو آ.ک، ماتوسیک.آ. ای (۱۳۷۷)، ترجمه مهري باباجان، چاپ پنجم، تهران: دنیای نو.

۲۲. نگاهی بر خودکشی به عنوان یک مشکل اجتماعی، کاپولوسکیا، ایوا (۱۹۹۷)، ترجمه دکتر پوریا رحمتی نژاد، دانشگاه علوم پزشکی زنجان .
۲۳. واران، وب سایت شخصی (۱۳۸۹)، تاریخ دسترسی: آذر ۱۳۹۰.
<http://www.varan.blogfa.com>
۲۴. همه آینه‌ها، گزیده غزل عاشورایی، حسینی، امیرمسعود (۱۳۸۸)، برگرفته از کتاب، تهران، سوره مهر، صفحه ۸۸ .

Archive of SID